

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПІДГОТОВКИ СЛІДЧИХ І КРИМІНАЛІСТІВ

Кафедра кримінального процесу

Удовенко Жанна Володимирівна

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ
ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Методичні рекомендації

Київ - 2064

Методичні рекомендації обговорені та схвалені на засіданні
кафедри кримінального процесу
"16" жовтня 2003 року, протокол № 3

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бояров В.І. - Доцент кафедри процесуального права
Академії адвокатури України,
к.ю.н.

Біленчук П.Д. - Професор кафедри організації
розслідування злочинів
к.ю.н., доцент

Удовенко Ж.В. Теоретичні та практичні шляхи удосконалення
криміналістичного забезпечення процесу доказування на
досудовому слідстві: Методичні рекомендації. - Київ:
Національна академія внутрішніх справ України, 2004. - 33 с.

У роботі розкрито поняття криміналістичного забезпечення
процесу доказування на досудовому слідстві, показані шляхи
підвищення його ефективності. Висвітлені цілі і завдання такого
виду діяльності.

Методичні рекомендації можуть бути використані у
практичній діяльності в процесі доказування на досудовому
слідстві, при підготовці фахівців слідчої спеціалізації.

ЗМІСТ

Вступ

1. Поняття криміналістичного забезпечення процесу доказування на
досудовому слідстві

1.1 Криміналістичні знання.....7

1.2 Криміналістична освіта.....10

1.3 Криміналістична техніка.....14

2. Цілі та завдання криміналістичного забезпечення процесу доказування на
досудовому слідстві.....18

3. Критерії та шляхи підвищення криміналістичного забезпечення процесу
доказування на досудовому слідстві.....23

Висновки

ВСТУП

Думка про те, що процес доказування складають тільки процесуальні дії, помилкова, тобто ґрунтується не на законі. Стаття 4 КПК України вимагає, щоб органи слідства та дізнання, порушивши кримінальну справу, вжили всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання.(підкреслено мною. – Ж.У.) В доказуванні застосовуються методи побудови слідчих версій, планування, організація і координація слідчої діяльності, також не зазначені у законі.

З аналізу закону та самого процесу доказування на досудовому слідстві з неминучістю випливає висновок, що процес доказування на досудовому слідстві – це не тільки процесуальна діяльність, а діяльність набагато ширша і різноманітніша за змістом. Криміналістична діяльність може здійснюватися в процесуальних формах і рамках слідчих дій (і це головні, основні форми), але може здійснюватися й у інших формах.

Ще зовсім недавно було написано: "криміналістика являє собою кримінально-процесуальну дисципліну, продовження чи спеціальний курс кримінального процесу" [1, с.102]. В часи панування подібних точок зору важко було навіть порушувати питання про існування особливого, самостійного виду діяльності – криміналістичної. Хоча прихильники кримінально-процесуальної "монополії" на розслідування належно знали історію держави та права і пам'ятали, що розслідування як вид практичної діяльності існувало задовго до появи кримінально-процесуального права в людському суспільстві, як, втім, і науки криміналістики.

У наші дні, звичайно, ніхто не заперечує самостійності криміналістики, і тому висловлювання процесуалістів про роль і місце криміналістичної діяльності в кримінальному процесі дуже обережні. З одного боку, визнається те, що криміналістика має свій предмет у загальному об'єкті дослідження, тобто у кримінальному процесі, і тому відіграє певну самостійну роль, а, з іншого – ця роль відводиться їй знову-таки в

кримінально-процесуальній діяльності, тому що жодної іншої у рамках процесу нібито немає і бути не може. Визнання криміналістики самостійною наукою серед юридичних наук чомусь не викликає за собою наступний необхідний логічний крок - визнання того, що серед різноманітних видів людської діяльності є один вид, який цією наукою вивчається, формується й удосконалюється, що є частиною її предмета, - криміналістична діяльність.

"Криміналістика бере участь у розслідуванні ... своїми спеціальними засобами, прийомами і методами...", - вважав А.Н.Васильєв [2, с.63]. Випливає, що криміналістика "свої" методи, прийоми і засоби розробляє і надає не для "своєї" діяльності, а для якоїсь "чужої", у якій немає "своїх" методів, прийомів і засобів чи відчувається їх гострий дефіцит? "Основне призначення криміналістики у тому й полягає, щоб своїми методами допомогти найбільш правильному і повному виконанню вимог кримінально-процесуального закону. Тим самим варто визнати, що застосування криміналістики носить кримінально-процесуальний характер, оскільки її положення і застосування входять складовою у кримінально-процесуальну діяльність із розслідування злочину" [2, с.64].

У аналогічних поглядах багато істини. Дійсно, якби кримінально-процесуальна діяльність з розслідування раптом виявилася без криміналістичних методів, прийомів, способів і засобів (деякі з них згадані в тексті закону, але не перестали бути криміналістичними за своєю сутністю), то відбулася катастрофа. Кримінально-процесуальна діяльність продемонструвала б свою повну безпорадність, нездатність вирішити завдання, зазначені в законі. Але у наведених вище й інших подібних поглядах є і неправда, є парадоксальне протиріччя як у науці, так і на практиці. Давно відомі об'єктивні критерії, за якими можна відрізнити один вид діяльності від іншого.

Критерієм служить тотожність чи подібність розбіжності основних, найбільш важливих елементів діяльності: суб'єктів, цілей і завдань, методів та засобів, предметів діяльності. Одна діяльність від іншої відрізняється або

всіма зазначеними елементами, або тільки деякими з них у різних сполученнях. Той самий суб'єкт може виконувати два чи декілька видів діяльності, що відрізняються методами і засобами, а також завданнями при загальній для них меті. Різні суб'єкти можуть вирішувати те саме завдання або, навіть, переслідувати одну мету, але різними методами і засобами, властивими різним видам діяльності. Для одних видів діяльності обов'язково необхідний спеціальний суб'єкт (слідчий, експерт, суддя). Для інших видів - суб'єктом може бути будь-яка особа, тому що ці види відрізняються лише особливим предметом, специфічними завданнями, а також методами і засобами. Одним словом, сполучення тотожних, подібних і різних елементів можуть бути найрізноманітнішими, але головне (системоутворююче) значення найчастіше за все мають такі елементи: ціль, завдання, методи і засоби. Специфічні завдання, а також методи і засоби їх вирішення дозволяють відрізнити один вид діяльності від іншого, навіть, при тотожності суб'єкта, мети і предмета діяльності, тобто у самих складних випадках. Саме так, за методами і засобами, розрізняють, наприклад, кримінально-процесуальну та криміналістичну діяльність, які здійснюються одним і тим суб'єктом - слідчим - при вирішенні будь-якого комплексного завдання, загального для цих видів діяльності.

Менш придатна для класифікації така підстава як суб'єкт (навіть, якщо це спеціальний суб'єкт). Якщо за цією підставою класифікувати види діяльності, то бачимо давно відому і, яка не дає можливостей одержати нові знання, схему: дізнавальна, слідча, експертна, судова, прокурорська діяльність тощо. Так що за наявності загальної, комплексної мети (чи завдання) у декількох видів діяльності для їх розрізнення варто дивитися не стільки на суб'єктів (суб'єкт може бути той самий), скільки на методи, способи і засоби вирішення завдання.

Отже, є специфічні завдання, тобто криміналістичні чого ніхто не заперечує. Хоча вони часто є складовими загальних, комплексних завдань, тобто завдань для декількох видів діяльності. Є і специфічні, тобто

криміналістичні методи, прийоми, способи і засоби діяльності, чого також ніхто не заперечує.

Залишається одне: визнати очевидність існування специфічної діяльності, яка полягає у розв'язанні даних завдань цими методами і засобами, і дати останній правильну назву, що відповідає її криміналістичній сутності, а саме - криміналістичне забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві.

Цим питанням приділялась значна увага у працях відомих процесуалістів та криміналістів: Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Р. Белкіна, Т.В. Варфоломєєвої, О.І. Інберга, В.Г. Гончаренка, Ю.Ф. Грошевого, А.В. Іщенко, О.А. Кириченка, А.Н. Колесніченка, В.П. Колмакова, Н.І. Клименко, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.К. Ли-сиченка, М.А. Матусовського, М.М. Михеєнка, І.В. Постіки, М.В. Салтєвського, М.Я. Сегая, В.Ю. Шепітька та інших вчених-юристів.

Таким чином, традиційні процесуальні питання теорії доказування (поняття процесу доказування, предмет, межі, суб'єкти тощо) потребують розгляду з позиції криміналістичного забезпечення.

1. ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

При висвітленні даного питання назване криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язок між ними.

Об'єктом криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві є діяльність з використання науково-технічного потенціалу в процесі доказування, який складається, на нашу думку, з криміналістичних знань, криміналістичної освіти та криміналістичної техніки

Суб'єктами цього специфічного виду діяльності будуть виступати органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації і навчальні заклади, безпосередньо наукові і практичні працівники, педагоги.

Взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподілятимуться за каналами: правового (законодавчого), організаційно-управлінського, наукового забезпечення тощо.

Зупинимось більш конкретно на об'єкті криміналістичного забезпечення процесу доказування, а саме на його складових.

Під знаннями, взагалі, розуміють перевірений практикою і посвідчений логікою результат процесу пізнання діяльності, адекватне його відображення у свідомості людини у вигляді суджень, понять, теорій [3, с.9]. Відповідно, **криміналістичні знання** можна визначити як систему інформації про рівень пізнання закономірностей, що складають зміст предмета криміналістики та надають практиці засоби, методи й рекомендації з розкриття і розслідування злочинів.

Криміналістичні знання як система криміналістичної інформації у ході розслідування набуває доказового значення лише за умови, коли вона представлена певним способом і за допомогою криміналістичних засобів.

Таким є спосіб управління (протоколювання, фотографування), а результатом його використання - форма представлення криміналістичних знань, яка отримує статус доказів. Частина криміналістичної інформації

увійде у обсяг доказів і буде іменуватися доказовою, інша її частина у процесі доказування використовуватися не буде і не матиме процесуального характеру, однак і вона має істотне значення. Ці знання містяться у відповідних джерелах (монографіях, дисертаціях, статтях, доповідях тощо) і розподіляються за відповідними інформаційними потоками.

Спрямованість інформаційних потоків поширення криміналістичних знань різноманітна. Це пояснюється різними обставинами. Одним з важливих факторів, що впливають на спрямованість даних потоків, є джерело виникнення криміналістичних знань. Якщо вони з'являються у сфері теорії, то можуть бути кореспондовані відразу як мінімум у двох інформаційних потоках.

У одному випадку криміналістичні знання поширюються за допомогою публікацій у спеціальній літературі або виступу на науковій конференції, сприймаються зацікавленими особами і використовуються у роботі. Однак вказаний шлях забезпечення практики названими криміналістичними знаннями ускладнюється обмеженістю числа учасників конференцій, а також необхідністю аналізу значного обсягу інформації кожним практичним працівником.

У іншому разі інформація сприймається від джерела безпосередньо зацікавленим державним органом і прямує по внутрішньовідомчих інформаційних каналах. Таке сприйняття відбувається у більшості випадків через ознайомлення зі звітами про результати науково-дослідної роботи певного колективу за конкретний період або внаслідок ініціативних пропозицій розробників рекомендацій, в тому числі й дисертантів.

Однак у даній ситуації доведення інформації до зацікавлених осіб ставиться в залежність від ініціативи певного працівника, тобто від суб'єктивного фактора: в одному випадку - практичного, в іншому - наукового.

Використання інформації у внутрішньовідомчих інформаційних потоках може відбуватися і як наслідок публікації або наукового

повідомлення. Крім того, приймально-передаючою ланкою може виступати і система навчальних закладів.

Дещо інакше формуються потоки інформації при поширенні криміналістичних знань, що виникають на практиці. У такому разі інформація може залишитися у рамках конкретного колективу або як позитивний досвід сприйнята і поширена вищестоящими органами. Може бути продубльований і названий вище шлях - публікація або наукове повідомлення і далі по відомих каналах. У всіх випадках формування інформаційних потоків утвориться щей безпосереднє спілкування працівників.

Така множинність потоків, природно, розширює пізнавальні можливості суб'єкта доказування, однак має і негативні сторони. Найбільш значимі з них можуть виявитися в утворенні інформаційної лавини, коли публікується багато праць, що не мають ні наукової цінності, ні новизни.

Разом з тим, коли важливі криміналістичні знання потрапляють у неозорий потік різних теорій, їх новизна і цінність можуть бути визначені лише невеликим числом фахівців. Це, у свою чергу, призводить до того, що споживачі сприймають лише те, з чим вони в даний час можуть справитися, що потрібно для виконання вузьких завдань, залишаючись абсолютно безграмотними, навіть, у найближчих галузях знань.

Названі проблеми властиві не тільки сфері інформаційного обміну криміналістичними знаннями, а й всій науковій комунікації.

Тому оптимальним інформаційним забезпеченням процесу доказування може бути визнане те, при якому кожний його суб'єкт міг би мати у своєму розпорядженні названі знання в повному обсязі, а також був би позбавлений необхідності переробляти відомості, які йому не потрібні.

Створення вказаних умов і є сутністю забезпечення процесу доказування криміналістичними знаннями, оформленого у науково організовану систему їх впровадження для застосування на практиці.

Для того, щоб вказані знання стали зброєю для практики, вони повинні

пройти стадію криміналістичної освіти, в результаті чого криміналістичні знання перетворюються в елемент професійних знань та вмінь співробітників ОВС, необхідних їм для здійснення своїх функцій і підвищення кваліфікації.

Криміналістична освіта – це система навчання з використання прийомів, методів, методик і технічних засобів криміналістики у практичній діяльності та залучення тих, хто навчається, до необхідних умінь і навичок.

Забезпечення всебічного розвитку розумових та фізичних здібностей майбутніх правознавців, їх професійної підготовки, виховання як особистостей вимагає від вузів вдосконалення діяльності. Змістовні і структурні зміни у системі вищої освіти, забезпечення підготовки спеціалістів залежать від вдосконалення, перш за все, форм навчальної роботи, надання їй комплексності та універсальності.

Тому криміналістична освіта повинна передбачати викладання більшості навчального матеріалу проблемного характеру, творчого вивчення рекомендованої літератури і самостійного отримання нових знань для вирішення поставлених проблем.

Зміст вказаної освіти повинен відображати сучасні концепції криміналістичної науки, узагальнений досвід роботи слідчих апаратів, криміналістичних служб та оперативно-розшукових підрозділів, а також досвід правоохоронних органів закордонних країн з розкриття, розслідування та запобігання злочинам.

Якість підготовки молодих фахівців, які проходять слідчу спеціалізацію, у значній мірі залежить від характеру спецкурсів, що вивчаються ними на відповідних кафедрах. Тому для забезпечення органічного поєднання теорії і практики при викладанні криміналістики розроблена і впроваджена у практику підготовки слідчих система спеціалізованих навчальних курсів. Як показує практика, під час навчання, в ході вдало підібраних за тематикою і змістом спецкурсів майбутні фахівці отримують значний обсяг спеціальної інформації, потрібної для подальшої роботи. Зокрема, вони закріплюють пізнання з теорії загального курсу

криміналістики, розширюють їх з найбільш важливих і актуальних питань цієї науки і суміжних дисциплін, набувають практичних навичок у застосуванні криміналістичної техніки, в організації і плануванні розслідування, побудові версій і тактиці проведення окремих слідчих дій.

При розробленні навчально-методичних матеріалів спецкурсів повинні враховуватися потреби слідчої практики, аналіз організаційних і процесуальних проблем роботи слідчого, рівень знань слухачів з тих чи інших практично важливих розділів і тем загального курсу криміналістики.

Наприклад, у Національній академії внутрішніх справ України викладаються такі спецкурси, як: "Доказування на досудовому слідстві", "Практикум із складання процесуальних документів", "Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів" тощо.

Так, спеціалізований навчальний курс "Доказування на досудовому слідстві" переслідує мету прищепити курсантам практичні навички із збирання, дослідження та оцінки доказів при розслідуванні кримінальних справ. До того ж ці питання розглядаються стосовно конкретних злочинів.

Спеціалізований навчальний курс "Практикум із складання процесуальних документів" спрямований на прищеплення слухачам практичних навичок складання процесуальних документів при проведенні окремих слідчих дій. При проведенні практичних занять з цієї дисципліни відпрацьовуються також тактичні прийоми, що слідчий використовує для ефективного вирішення слідчих ситуацій з конкретних кримінальних справ.

Розроблений та викладається спецкурс "Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні злочинів", спрямований на прищеплення слухачам практичних навичок ефективного застосування форм та методів взаємодії слідчого з оперативними апаратами у процесі розкриття і розслідування конкретних видів злочинів.

Вивчення названих вище спецкурсів дозволяє виробити у майбутніх слідчих вміння глибокого аналізу всіх обставин справи, збирання доказів, їх всебічної оцінки й тактично вірного оперування ними при доказуванні,

висуванні і перевірці слідчих версій, аналізі слідчих ситуацій, процесуально правильного оформленні результатів слідчих дій, а також їх організаційного і тактичного забезпечення.

Криміналістична підготовка, яка є складовою навчального процесу, як й інша подібна діяльність, потребує комплексного забезпечення, тобто створення системи заходів, покликаних зробити можливим, дійсним та безумовним підвищення рівня підготовки майбутніх слідчих. Крім того, опанування знаннями може здійснюватись у різних формах та потребує постійної уваги. На його ефективність можуть впливати багато факторів - організаційних, методичних, психологічних тощо. Але в сучасних умовах першочергового значення набуває інформаційне забезпечення вивчення окремих питань. Воно є сукупністю заходів, які охоплюють збирання, обробку, накопичення та розподіл наукової інформації. При цьому інформаційне забезпечення виступає не тільки як необхідна умова підвищення ефективності навчального процесу, а й як самостійна частина наукової праці у вигляді науково-інформаційної діяльності професорсько-викладацького складу вузу. Насамперед, викладач формулює конкретні питання, що підлягають вивченню, тому що кожна тема відрізняється різноманітністю та багатоплановістю інформації. Не менш важливим є визначення бажаного рівня знань, якого повинні досягти майбутні фахівці. Їх забезпечення навчальною літературою, технічними засобами, значну частину методичної допомоги доцільно здійснювати шляхом підготовки і видання спеціальних збірників навчально-методичних матеріалів, що включають різні питання організаційного, інформаційного, технічного та методичного забезпечення. У багатьох випадках це повинно бути доповнено консультаційною роботою викладача, в якій перевага має віддаватися індивідуальним бесідам.

Таким чином, можемо констатувати, що забезпечення слідчої спеціалізації передбачає проведення комплексу заходів, до яких можуть бути віднесені:

- розподіл навчального матеріалу та встановлення обсягу, який повинен бути відпрацьований майбутніми фахівцями, вивчення окремих питань, що підлягають засвоєнню;

- конкретизація рівня та глибини знань, вмінь і навичок, якими фахівці повинні володіти, з урахуванням професійної сфери їх майбутньої діяльності та спеціалізації;

- визначення бюджету та часу на підготовку;

- передбачення в учбовому плані занять, цілком присвячених методиці самостійної роботи (підготовці до семінарських і практичних занять, навчання методам роботи з науковою, навчальною та довідковою криміналістичною літературою);

- забезпечення навчальною, методичною та довідковою літературою, наочними посібниками;

- створення умов для самостійного відпрацювання навичок застосування технічних засобів (приладів, інструментів, матеріалів тощо);

- забезпечення в необхідних випадках місця самостійної роботи, в тому числі і моделювання відповідного оточення у фотолaboratorії, класах, на навчальних криміналістичних полігонах;

- консультування та методична допомога;

- визначення форм, засобів і методів самоконтролю та контролю знань, включаючи використання тренажерів, програмного опитування, впровадження навчання по системі: завдання – самостійне його виконання – контроль.

Таким чином, вказані заходи можна поділити за наступними основними напрямками:

- організаційне забезпечення (централізація та координація навчання майбутніх фахівців);

- наукове забезпечення у формах:

- а/ науково-технічного забезпечення (пошук, вибір, пристосування та

використання досягнень науково-технічного прогресу в навчальному процесі);

б/ науково-методичне забезпечення (розроблення рекомендацій з самопідготовки і створення необхідних умов для сприйняття цих рекомендацій);

- інформаційне забезпечення.

Підводячи підсумки аналізу криміналістичної освіти, можна констатувати, що забезпечення криміналістичної підготовки суб'єктів процесу доказування (насамперед, слідчого) є її складовою та засобом підвищення ефективності впровадження криміналістичних знань в практичну діяльність.

Особливість криміналістичних знань полягає у тому, що значна їх частина реалізується на практиці тільки із застосуванням певних технічних засобів. Саме тому третім компонентом науково-технічного потенціалу розслідування злочинів, реалізація якого потребує відповідного криміналістичного забезпечення у діяльності слідчого, є **криміналістична техніка**.

Немає рації у наукових дослідженнях і у практичному застосуванні вживати поняття криміналістичної техніки, науково-технічних засобів, техніко-криміналістичних засобів в одних випадках у значенні устаткування, пристроїв, пристосувань, апаратів, матеріалів, інструментів, а у інших — як наведені значення, а також прийоми їх застосування. Це, так званий, вузький і широкий зміст вживаних термінів. Ними можна оперувати в дослідженнях, що не мають практичного значення, тому що непотрібність опису якоїсь сукупності приладів чи одного з них без викладення їх юридичних (криміналістичних і процесуальних) цілей та розв'язуваних завдань, технічних і тактичних правил, прийомів їх застосування для одержання оптимальних, достовірних та значимих результатів навряд чи може бути піддана сумніву. Тому необхідно використовувати у науковому обігу поняття **“криміналістична техніка”** (науково-технічні і техніко-

криміналістичні засоби) лише як систему технічних засобів і методів їх застосування. Цієї точки зору дотримувався свого часу Н.О. Селіванов. Він пропонує таке визначення: «Техніко-криміналістичний засіб — це пристрій, пристосування чи матеріал, використовуваний для збирання і дослідження доказів чи створення умов, що утруднюють вчинення злочинів» [4, с.53].

Вище уже висловлене негативне ставлення до розмежування розглянутих понять на широкі і вузькі. Але у даному разі слід зазначити, що у правильному, власне кажучи, визначенні Р.С. Белкіна об'єктивно не вийшло «вузького» змісту. Тому що в ньому йдеться не про пристрій, пристосування чи матеріали як такі, а про «пристрої, пристосування чи матеріали, використовувані для збирання і дослідження». Тобто про засоби й методи їх застосування, тому що технічні засоби, що пристосовуються і розроблені для боротьби зі злочинністю, як це неминуче впливає з визначення Р.С. Белкіна, не можуть розглядатися окремо від прийомів їх використання у криміналістичних цілях [5, с.61].

Крім того, Р.С.Белкін пропонує взагалі відмовитися від терміна “науково-технічний засіб” у криміналістичних дослідженнях і практичній діяльності, цілком замінивши його терміном “техніко-криміналістичний засіб”. Оскільки, на його думку, перший термін не відбиває специфічних, криміналістичних цілей застосування засобів і у цілому претензійний Тому що низка техніко-криміналістичних засобів не може бути названа науковими (наприклад, шуп, молоток, валик тощо). Така заміна не вважається вдалою. Термін «науково-технічні засоби», у якому дефіс рівнозначний «і», поєднує засоби всіх рівнів науковості, що можуть застосовуватися у криміналістиці (від ЕОМ до молотка і голки). У той час як запропонований новий термін семантично значно вужче змісту, що вже ним позначається. Крім того, науково-технічні засоби, застосовувані у криміналістиці, як слушно зазначається у літературі, поділяються на:

- а) спеціально створені для цілей криміналістики;
- б) пристосовані для цих цілей;

в) загальноновживані, використовувані у криміналістичних цілях без переробок і пристосувань.

Варто підкреслити, що саме ці загальноновживані, які не мають специфічного, криміналістичного призначення засоби, до котрих належать засоби фотографії, кінематографії, звукозапису і відеозапису, а також майже всі інструменти та матеріали, прилади і пристосування, складають найбільшу частину засобів криміналістики. У зв'язку з цим ми не можемо визнати правильним віднесення до криміналістичних універсальних чи загальнотехнічних засобів, використовуваних у криміналістичних цілях без переробки чи пристосування. Полеміка, що розгорнулася з цього питання, не може бути зведена тільки до різного тлумачення термінів. «Криміналістичні засоби» і «засоби криміналістики» — не просто різний порядок слів, а вираження предметної належності. Це — наукове питання. При його вирішенні висновки повинні бути засновані на загальноприйнятому в науці положенні, що методами даної конкретної науки є ті, які виникли саме в її надрах. У той же час цією наукою можуть використовуватися методи і засоби інших наук, наприклад, математичні, фізичні тощо. Таке ж становище спостерігається й у криміналістиці. Таким чином, слід розрізняти методи і засоби криміналістики і криміналістичні засоби і методи. Перше поняття значне ширше за друге.

Що ж стосується визначення меж переробки, з досягненням яких загальнотехнічний засіб перетворюється у криміналістичний, і ускладнень, пов'язаних з цим, тут, мабуть, потрібно скористатися критеріями новизни, що містяться у нормах винахідницького і патентного права.

Таким чином, науково-технічні засоби, використовувані у слідчій практиці, складаються з техніко-криміналістичних і загальнотехнічних засобів. Поняттям «науково-технічні засоби» варто охоплювати усі без винятку засоби і методи їх застосування, використовувані (у плані нашого дослідження) у слідчій роботі в процесі доказування, а терміном «техніко-криміналістичні засоби» — технічні засоби, спеціально створені для

криміналістичних цілей чи пристосовані для цього шляхом змін загальнотехнічних засобів [6, с.5].

З огляду на висловлені положення, аналізуючи наявні у літературі визначення і поняття науково-технічних засобів, можна дати їм наступне визначення.

Науково-технічні засоби, застосовувані у слідчій роботі, є системою загальнотехнічних, пристосованих і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристосувань, матеріалів, а також методів і прийомів їх застосування з метою найбільш ефективного проведення досудового розслідування, дізнання і запобігання злочинам.

Виходячи з вище зазначеного можна навести **визначення** криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві.

Це, на наш погляд, **самостійна, ефективна, специфічна діяльність відповідних суб'єктів із створення необхідних умов при отриманні шляхом криміналістичної освіти криміналістичних знань та використання криміналістичної техніки у передбаченій законом діяльності суб'єктів процесу доказування на досудовому слідстві із збирання, дослідження, перевірки та оцінки фактичних даних (доказів) і застосування їх з метою встановлення істини у кримінальній справі.**

2. ПОНЯТТЯ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ

Перед тим, як розглянути ціль криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві, необхідно звернутися до її філософського значення. У філософії приділяється велика увага таким категоріям, як "ціль", "засіб", "результат". Зокрема, під ціллю розуміють те, заради чого здійснюється та чи інша діяльність.

Ціль – категорія соціальна. Ставити собі цілі і здійснювати їх може тільки людина. Як пише С.І. Ожегов, ціль виступає як спосіб інтеграції різних дій людини в деяку послідовність чи систему, як одна з форм детермінації людської діяльності. Це модель, начебто завчасно побудований результат діяльності людини, ідеально розумове, те, що передує результату діяльності [7, с.713]. Як безпосередній мотив ціль спрямовує і регулює діяльність. Зміст її залежить від об'єктивних законів дійсності, реальних можливостей суб'єкта та застосовуваних засобів.

Ціль є продукт усвідомлення людиною своїх потреб. Вона досягається в результаті практичної діяльності людей. Те, що мислиться як результат, заради якого діють люди, внаслідок їх діяльності із суб'єктивного перетворюється в об'єктивне. Тому чітке формулювання та постановка цілі будь-якої діяльності обумовлює вибір засобів та методів її ефективного здійснення.

Важливим аспектом для розуміння значення цілей у практичній діяльності є необхідність розгляду поняття "ціль" і його співвідношення з поняттями "результат" і "завдання" діяльності. В людській діяльності і ціль, і завдання повинні розглядатися як очікуваний, бажаний, планований результат цієї діяльності, у багатьох випадках, навіть, обов'язок спеціально вказаний у законі чи в іншому нормативному акті, наказі тощо.

Цілі повинні бути реальними, досяжними, бо в іншому випадку діяльність фактично перетворюється в безцільну. Якщо ціль заздалегідь не може бути охоплена поняттям бажаного результату, якщо вона не може бути

спланована у вигляді конкретного результату, то й не може бути ціллю. Таким чином, зв'язок "ціль є очікуваний результат" однозначна. А зв'язок зворотного напруження – "результат є реалізованою ціллю", хоча і вірний логічно, не є однозначним. Він слушний лише для тих випадків, коли ціль досягається. Він є певірним при частковому здійсненні цілі, а тим більше при появі очікуваних побічних результатів.

Але теоретично можна розглядати "ціль" і "результат" як взаємозалежні поняття, бо у кримінально-процесуальній діяльності результат повинен відповідати цілі, яка поставлена державою.

Співвідношення поняття "ціль" і "завдання" більш складне. Бо, навіть, спеціалісти часто їх змішують, використовуючи як синоніми. Справа у тому, що ціль в одній системі може бути завданням, а в іншій, навпаки. В кожній конкретній діяльності її ціль – це головне завдання, і, між іншим, кінцеве, вирішення якого діяльність закінчується. Коли будується дім, то закрити вікна – завдання, а задача готового будинку – ціль, після якої жодних завдань виникнути не повинно [8, с.27].

І, навпаки, те, що виглядає в даній системі як завдання, є ціллю для системи діяльності нижчого рівня, який входить як підсистема в дану систему. Так, те, що для системи розслідування виглядає як вирішення ідентифікуючого завдання щодо одного з багатьох об'єктів, є ціллю для відповідної експертизи – системи діяльності нижчого рівня, а ціль слідчого експерименту – одне з багатьох завдань одного з етапів розслідування [8, с.27]. Завдання вирішуються для досягнення відповідної цілі, а ціль – це результат вирішення попередніх завдань. З цього випливає, що розмежовувати цілі і завдання можна лише в межах конкретної системи діяльності. Але і цілі, і завдання – це реально досяжні конкретні результати, визначені настільки конкретно, що ступінь їх досягнення можна визначити. Інакше, вони – не цілі і не завдання, а щось інше, яке не має практичного значення.

На підставі викладеного можна сформулювати **ціль криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві**. Це - ефективна, раціональна, доцільна та практична діяльність слідчого зі встановлення істини в обставинах предмета доказування, яка має конкретні якісні та кількісні показники (високий рівень розкриття злочинів, мінімальна кількість кримінальних справ повернутих на додаткове розслідування, та виправдовувальних вироків) при суворому дотриманні принципів кримінального судочинства.

У системі кримінально-процесуальної діяльності можна виділити наступні види завдань в залежності від доказового значення результатів їх вирішення:

- **Процесуальні завдання.** “Суто процесуальними” можна вважати лише такі, які знаходять відображення в нормах Кримінально- процесуального кодексу України. Таким завданням є, наприклад, забезпечення обвинуваченому права на захист та інші.
- **Криміналістичні завдання.** “Суто криміналістичними” можна вважати лише ті, які вирішуються за допомогою криміналістичних засобів, прийомів та методів та не мають нормативного характеру. Наприклад, встановлення траєкторії польоту кулі, виявлення невидимих слідів рук тощо. Але визначення криміналістичного завдання однаково стосується завдань кримінально - процесуальних, оперативно – розшукових, інших.
- **Комплексні завдання.** Комплексними необхідно визнати такі, які вирішуються одночасно шляхом процесуального закріплення використання криміналістичних засобів, прийомів та методів. Це- фіксація доказів протоколом, фотографуванням, копіюванням та іншими засобами, вирішення питання про склад учасників слідчої дії тощо.

В залежності від рівня конкретизації завдань кримінально-процесуальної діяльності, що включає процес доказування, який здійснюється шляхом розкриття та розслідування злочинів, можна виділити:

- **“Стратегічні”** – завдання розкриття злочинів, що є завданням вищого рівня діяльності.
- **“Тактичні”** - завдання розслідування, які містять вузьчі, тобто завдання отримання доказів при провадженні окремих слідчих дій.
- **“Технологічні”** – завдання, які вирішуються за допомогою конкретних методів і засобів, необхідність використання яких, у свою чергу, виступає як завдання “проміжне”, вузьче. Наприклад, виявлення слідів рук, виготовлення фотознімків на місці події, фонограма допиту.

Аналіз класифікації завдань кримінально-процесуальної діяльності дає підстави для висновку - чим вищий рівень завдання, тим воно “масштабніше”, тим більше його складність і “комплексність”. У багатьох випадках лише на базовому рівні виявляється можливим відрізнити “суто криміналістичні завдання” від “суто процесуальних”, а на тактичному рівні це зробити вже важче. Що ж стосується стратегічного рівня, то лише деякі управлінські завдання (аналіз і оцінка слідчої ситуації, побудова версій, планування розслідування) можливо віднести до суто криміналістичних завдань [8, с.40]. Вирішення часткових завдань є методом чи засобом вирішення більш загальних і масштабніших завдань. Найбільш конкретними завданнями, які вирішує суб’єкт доказування на досудовому слідстві, є технологічні, тобто завдання з використання криміналістичних прийомів, засобів та методів для отримання доказів. Ці завдання ще називають криміналістичними [9, 120].

Слід зазначити, що, не зважаючи на наявність криміналістичних засобів, прийомів, методів та методик взагалі, слідчий може вирішувати технологічні завдання, тобто використовувати тільки ті з них, яким його навчали, про котрі він знає, які вже розроблені та впроваджені у практику доказування. Мова йде про створення умов для вирішення технологічних завдань доказування на досудовому слідстві, тобто про необхідність криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві.

Крім того, відомо, що завдання взагалі – це свідоме і сформульоване людиною протиріччя між ціллю виконуваної ним функції, з одного боку, і реальними можливостями її досягнення в умовах конкретної ситуації – з другого, яке призводить до вибору одного з варіантів дій. Тобто, рішення приймає людина, у процесі доказування – слідчий, якій формулює та ставить перед собою завдання. Цей суб'єктивний фактор відображається у постановці різних завдань та прийнятті різних рішень. Все залежить від результатів співставлення ситуації з ціллю і мотивами системи, а також її стану, тобто здатностей та можливостей [8, с.42].

Таким чином, вирішення технологічних завдань доказування на досудовому слідстві полягає у створенні всіх необхідних умов для отримання криміналістичних знань шляхом криміналістичної освіти та застосування їх за допомогою криміналістичної техніки у процесі швидкого та повного розкриття злочинів, викриття винних, недопущення притягнення до кримінальної відповідальності невинних. Крім того, на наш погляд, з вище вказаної кваліфікації завдань, їх можна класифікувати як комплексні, всеохоплюючі та багаторівневі.

Отже, дослідження питання щодо завдань криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві має велике значення як для визначення його сутності взагалі, так і для правильного практичного застосування і подальшого удосконалення цього специфічного виду діяльності.

Що ж стосується завдань криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві, то позитивно вирішити ці питання не так просто, оскільки і у літературі, і на практиці ще не досягнуто єдиного погляду на саме поняття завдань процесу та його цілі.

3. КРИТЕРІЇ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ДОКАЗУВАННЯ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

У юридичній літературі ефективність нерідко трактується як співвідношення мети (планового результату) і фактично досягнутого або як корисні зміни, додержані через реалізацію норм у співвідношенні з понесеними при цьому витратами [10, с.18-25].

Визначення ефективності має не тільки теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, так як "от деятельности требуют эффективности не в силу притягательности этого слова, а в силу того, что хотят получить определенный результат при минимальных затратах" [11, с.60-67].

Дана вимога стосується також процесуальної діяльності у сфері кримінального судочинства, зокрема процесу доказування як її серцевини та його криміналістичного забезпечення.

Виходячи з визначення криміналістичного забезпечення процесу доказування, одним з основних принципів вказаного виду діяльності є її ефективність, оскільки саме цей принцип відповідає призначенню криміналістичного забезпечення – вдосконаленню процесу доказування на досудовому слідстві.

При цьому принципу ефективності повинні відповідати не тільки процес доказування, а й саме криміналістичне забезпечення як окрема складова визначеного вище поняття, оскільки сутність ефективності є універсальною щодо будь – якої з видів людської діяльності.

Таким чином, зміст ефективності криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві складатиметься з :

1. ефективності процесу доказування на досудовому слідстві;
2. ефективності криміналістичного забезпечення.

При визначенні поняття ефективності стосовно процесу доказування на досудовому слідстві необхідно мати на увазі, що в цьому плані воно є особливим, "частковим" по відношенню до загального поняття ефективності кримінально-процесуальної діяльності.

Під ефективністю кримінально-процесуальної діяльності розуміється досягнення цілей кримінального процесу в найближчій короткій, частіше за все, встановлений законом строк, з найменшою шкодою для відповідних прав та інтересів громадян, які беруть участь в кримінально - процесуальній діяльності, при максимально можливій економії процесуальних сил та засобів, а також забезпеченні потреб суспільства у обмеженні та стриманні злочинності, шляхом здійснення активної боротьби з цим антисоціальним явищем. На відміну від цього, ефективність процесу доказування на досудовому слідстві передбачає, передусім, ефективність пізнавальної діяльності в процесі збирання, дослідження та оцінки доказів шляхом використання найбільш ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів.

Стосовно процесу доказування на досудовому слідстві його ефективність при збиранні, дослідженні та оцінці доказів шляхом використання найбільш ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів має специфіку. Остання полягає у тому, що ефективність повинна бути пов'язана не тільки з економією часу і засобів, а, передусім, із забезпеченням повноти вирішення завдань процесу доказування на досудовому слідстві, тобто із завданнями швидкого і повного розкриття злочину, викриття винних, недопущення притягнення до відповідальності невинних, з досягненням більшої гарантії прав та інтересів учасників кримінально-процесуальної діяльності. У суперечність даним вимогам економія не може і ніколи не повинна досягатися [12, с.38].

Що стосується ефективності криміналістичного забезпечення, то його основу будуть складати ефективні криміналістичні знання, ефективна

криміналістична освіта та ефективна криміналістична техніка.

Ефективні криміналістичні знання, на наш погляд, повинні відповідати таким критеріям:

- **Науковість.** Цей критерій полягає у відповідності криміналістичних знань останнім досягненням наукового, соціального і технічного прогресу.
- **Обґрунтованість.** Розроблення криміналістичних знань повинно базуватися на досягненнях фундаментальних наук, знання яких є аксіоматичними.
- **Доступність.** Вона визначається структурою планів, програм, способом викладення наукових криміналістичних знань у монографіях, дисертаціях, статтях, книгах, а також порядком введення та оптимальною кількістю наукових криміналістичних понять і термінів, які отримуються.
- **Послідовність.** Кожне нове криміналістичне знання спирається на попереднє, яке вже розроблене та впливає з нього.
- **Систематичність.** Криміналістичне знання розглядається у системі, тобто в сукупності з іншими криміналістичними знаннями, взаємопов'язане, взаємообумовлене з ними.
- **Відповідність віковим можливостям та рівню підготовки суб'єктів,** яким та чи інша система знань пропонується для отримання. Якщо матеріал, що пропонується, дуже легкий, то і знання, і пізнавальні сили зростають повільно, неадекватно до їх можливостей.
- **Міцність.** Необхідно, щоб знання, уміння, навички, світоглядні та інші ідеї були осмислені, добре засвоєні й тривалий час зберігалися у пам'яті. Цей критерій рішуче відкидає схоластичне зазубрювання і механічне заучування матеріалу.
- **Новизна.** Дас змогу суб'єкту розвиватися та рухатися вперед на основі існуючого досвіду.

- **Проблемний характер.** Криміналістичні знання повинні відображати актуальні питання теорії і практики, сучасні досягнення суспільного і науково-технічного розвитку.

Визначення тільки критеріїв ефективності криміналістичних знань не є достатнім для їх розуміння та відповідного застосування без активної, свідомої, систематизованої і цілеспрямованої пізнавальної діяльності – власне того, що називається освітою.

Тому необхідним та логічним буде формування **критеріїв ефективної криміналістичної освіти**. Серед них, насамперед, можна назвати:

- **Змістовність.** Зміст криміналістичної освіти повинен знайомити тих, хто навчається, з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями всіх основних розділів криміналістики, наближати їх до розкриття сучасних досягнень і перспектив розвитку в майбутньому.
- **Наочність.** криміналістичного навчання. Вимагає залучення до сприймання криміналістичних знань всіх органів чуття за допомогою технічних засобів навчання та відповідних методик їх застосування.
- **Систематичність і послідовність криміналістичного навчання.** Вимагає, щоб криміналістичні знання, уміння і навички формувались системно, в певному порядку, щоб кожний елемент навчального матеріалу логічно пов'язувався з іншим, а нові знання спиралися на засвоєні раніше і створювали фундамент для оволодіння наступними знаннями, систематичного підвищення криміналістичної кваліфікації.
- **Наявність предметних та міжпредметних зв'язків** при викладанні навчального матеріалу з криміналістики з іншими предметами, які забезпечують відповідну спеціалізацію.
- **Міцність.** Криміналістичні знання, уміння, навички, світоглядні та інші ідеї повинні бути осмислені, належно засвоєні й тривалий час зберігатися у пам'яті.

- **Індивідуальний підхід до майбутніх фахівців.** Дає змогу в умовах колективної навчальної роботи кожному йти до оволодіння навчальним матеріалом своїм шляхом. Реалізуючи цей критерій, враховують рівень розумового розвитку, знань і вмінь, пізнавальної та практичної самостійності, інтересів, вольового розвитку, працездатності.
- **Науковість.** В основі науковості лежить ряд важливих положень: злочин та діяльність з його розкриття і розслідування можна пізнавати за допомогою науки криміналістики; криміналістичні знання, перевірені практикою, дають об'єктивну картину розвитку злочинної та слідчої діяльності; криміналістика в суспільному житті відіграє важливу роль, що зумовлює спрямованість юридичної освіти на засвоєння наукових криміналістичних знань; науковість криміналістичного навчання забезпечується, передусім, змістом юридичної освіти, суворим дотриманням принципів її формування.
- **Зв'язок теорії з практикою.** Вимагає розуміння тими, хто навчається, значення теорії в житті, умілого застосування теоретичних знань для виконання практичних завдань, участі у вирішенні актуальних проблем сучасності.
- **Доступність.** Передбачає відповідність змісту, характеру і обсягу матеріалу, який вивчається, віковим особливостям і рівню підготовки.
- **Проблемність навчання.** Полягає у створенні проблемних ситуацій (проблемних завдань), що вирішуються при співучасті з тими, хто навчається, які стають немов би співучасниками науково-дослідної роботи на шляху до розв'язання проблеми та розвивають свої творчі здібності.

Реалізація криміналістичних знань і отриманих у процесі юридичної освіти вмінь та навичок по виявленню, збиранню, дослідженню і використанню доказової інформації для розкриття та розслідування злочинів неможлива без **криміналістичної техніки**, критеріями ефективності якої є:

- **Науковість і сучасність.** Відповідність криміналістичних засобів, прийомів та методів їх застосування останнім досягненням науково-технічного прогресу.
- **Вигідність та зручність** застосування за умови, коли використання криміналістичної техніки матиме доказове значення, буде враховуватися судами та відображатиметься у вироків [2, с.69].

Таким чином, у найбільш узагальненому вигляді ефективність криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві полягає у досягненні поставленої мети з найменшою затратою сил, засобів та часу або у досягненні порівняльно кращих результатів при витраті однакового часу чи рівної кількості засобів.

Слід зазначити, що перелік названих вище критеріїв ефективності криміналістичного забезпечення процесу доказування не є вичерпним, але їх аналіз достатній для висновку, що ефективність криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві потребує визначення шляхів або напрямів його підвищення. В українській мові "підвищити" - значить "покращити", "вдосконалити", зробити вищим, тобто вище того, що має місце в звичайних умовах. Наведене означає - підвищити рівень здійснення різних сторін діяльності і за рахунок цього досягти результатів більш наближених в кількісному і якісному плані до цілей кримінального процесу доказування на досудовому слідстві, тобто, перевищуючи ті, які можна досягти при існуючих в теперішній час рівнях криміналістичного забезпечення.

Вибираючи той чи інший засіб для підвищення ефективності, необхідно передбачати, чи призведе він до поставленої цілі. Що стосується підвищення ефективності криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві, то даний процес вимагає:

- вивчення потреб практики процесу доказування на досудовому слідстві в криміналістичних знаннях, криміналістичній освіті, криміналістичній

техніці;

- розроблення відповідно до виявлених потреб конкретних засобів криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві;
- експериментальна перевірка здійснених розробок та заходів;
- попередня оцінка результатів з позицій їх відповідності цілям і умовам кримінально-процесуальної діяльності;
- інформування адресатів про новинки, що пропонуються;
- впровадження в діяльність правоохоронних органів;
- безпосередня перевірка практикою впроваджених новинок;
- збір і узагальнення даних про результати застосування і дієвість рекомендацій, що використовуються, з метою встановлення їх характеру (наявність потрібної відповідності, необхідність доопрацювання, відмова від впровадження).

Кожний з цих елементів може бути самостійним етапом криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві, результати якого є основою для подальших етапів, але всі вони взаємопов'язані і взаємообумовлені та можуть реалізуватись лише в безпосередньому переплетенні і поєднанні.

ВИСНОВКИ

Як бачимо криміналістичне забезпечення, як і будь-яка діяльність, у найбільш загальному вигляді складається з трьох компонентів: суб'єкт, об'єкт та зв'язки між ними. Об'єктом криміналістичного забезпечення буде діяльність з використання науково-технічного потенціалу розслідування злочинів, який складається, на наш погляд, з криміналістичних знань, криміналістичної освіти і криміналістичної техніки. Це - основа криміналістичного забезпечення, що існує відносно незалежно від процесу доказування, а тому потребує відповідного забезпечення реалізації. Суб'єктами такого забезпечення будуть органи законодавчої влади, управління, а також науково-дослідні організації та навчальні заклади, наукові і практичні працівники, педагоги. Взаємозв'язки і взаємовідносини між вказаними компонентами розподіляються за основними каналами: правового (законодавчого), організаційно-управлінського, наукового забезпечення.

Оскільки предмет пізнання при доказуванні - злочин, тобто подія минулого, суб'єкт доказування не має можливості сприймати його безпосередньо. Це зумовлює необхідність застосування у процесі доказування на досудовому слідстві специфічних прийомів, засобів та методів, які не регламентуються кримінально-процесуальним законодавством, але надають реальну можливість слідчому досліджувати даний предмет доказування на досудовому слідстві. Вони розробляються і впроваджуються у процес доказування при виявленні, фіксації і дослідженні доказів завдяки можливостям науки криміналістики. В цьому полягає, на наш погляд, перша функція криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві як необхідної умови його здійснення.

Криміналістика формулює типові завдання розслідування злочинів, специфічні або особливі завдання конкретного розслідування залежно від особи підозрюваного чи потерпілого, способу вчинення злочину тощо. Криміналістика також за допомогою своїх рекомендацій та на підставі

узагальнення практики дає можливість слідчому застосовувати найбільш ефективні прийоми, засоби і методи, виходячи з особливостей провадження окремих дій, розслідування окремих видів злочинів та слідчої діяльності взагалі. Крім того, криміналістика надає слідчому й методичну допомогу шляхом рекомендацій: де, як і коли він може отримати необхідну інформацію з метою її подальшого використання при розслідуванні злочинів. Тобто йдеться про іншу функцію криміналістичного забезпечення, а саме: про діяльність із вдосконалення процесу доказування, яка не має нормативного характеру, але безпосередньо впливає на нього.

Ефективність процесу доказування на досудовому слідстві передбачає, передусім, ефективність пізнавальної діяльності у процесі збирання, дослідження та оцінки доказів шляхом використання найбільш ефективних криміналістичних засобів, прийомів та методів. Що стосується ефективності криміналістичного забезпечення, то його основу будуть складати ефективні криміналістичні знання, ефективна криміналістична освіта та ефективна криміналістична техніка. У найбільш узагальненому вигляді ефективність криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві полягає у досягненні поставленої мети з найменшою затратою сил, засобів та часу або у досягненні порівняльно кращих результатів при витраті однакового часу чи рівної кількості засобів.

Таким чином, підвищення ефективності криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві вимагає: вивчення потреб практики процесу доказування на досудовому слідстві в криміналістичних знаннях, криміналістичній освіті, криміналістичній техніці; розроблення відповідно до виявлених потреб конкретних засобів криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві; експериментальна перевірка здійснених розробок та заходів; попередня оцінка результатів з позицій їх відповідності цілям і умовам кримінально-процесуальної діяльності; інформування адресатів про новинки, що пропонуються, впровадження у діяльність правоохоронних органів;

безпосередня перевірка практикою впроваджених новинок; збирання і узагальнення даних про результати застосування і дієвість рекомендацій, що використовуються, з метою встановлення їх характеру (наявності потрібної відповідності, необхідності доопрацювання, відмова від впровадження).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса. – Т.1. – М., 1968. – 365 с.
2. Криминалистика: Учеб. / Под ред. А.Н.Васильева. – М., 1980. – 495 с.
3. *Клименко Н.И.* Криминалистические знания: природа, структура, оптимизация использования: Дис... док. юрид. наук: 12.00.09. – К., 1993. – с.
4. *Селиванов Н.А.* Криминалистика / Основы криминалистической техники. – М., 1984.
5. *Белкин Р.С.* Курс криминалистики: В 3-х томах. Т.1.: Общая теория криминалистики. – М., 1997. – 404 с.
6. *Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Кордеев Ю.Г., Россинская Е.Р.* Криминалистика. – М., 1999. – 699 с.
7. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка. – М., 1988. – 748 с.
8. *Самыгин Л.Д.* Расследование преступлений как система деятельности. – М., 1989. – 182 с.
9. *Полевой Н.С.* Криминалистическая кибернетика. – М., 1982. – 208 с.
10. *Кузнецов Н.П.* Проблемы эффективности прав в развитом социалистическом обществе / Проблемы государства и права. – М., 1974. – Вып. 9. – С. 18-25.
11. *Касавин И.Т.* О социальном содержании понятия «рациональность» // Философия науки. – 1985. – № 6. – С. 60-67.
12. *Ісрусалімов І.О.* Забезпечення використання науково-технічних досягнень у слідчій діяльності. – К., 2000. – 338 с.